

Ігрове моделювання у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи

У статті обґрунтовано зміст ігрового моделювання і його значення для ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Проаналізовано труднощі, які виникають у процесі його використання. Актуалізовано проблему самореалізації особистості та охарактеризовано ознаки творчого вчителя. Висвітлено зміст самостійної роботи студентів.

Ключові слова: ігрове моделювання, творчість, самореалізація, майбутній учитель, початкова школа.

Актуальність дослідження. Реформування освітньої галузі сьогодення зорієнтоване на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя, пріоритетами якого є врахування індивідуальних можливостей особистості, орієнтацію на її розвиток, індивідуальне професійне становлення у процесі навчання. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття) слід забезпечити високу якість підготовки вчителів у вищих навчальних закладах, спроможних творчо підійти до вирішення поставлених завдань. З цією метою слід створити умови для їх самореалізації та самовдосконалення.

Ураховуючи той факт, що оновлення системи підготовки педагогів відбувається повільно, час від часу висуваються складніші вимоги до них (високий рівень професіоналізму в певній галузі, інноваційний і творчий підхід до педагогічної діяльності та готовність до змін, лідерські якості, високий рівень духовного та морального розвитку особистості, політична, правова та економічна культура, психологічна готовність до діяльності в обраній сфері, спроможність брати на себе відповідальність, комунікативні, ділові якості, володіння однією з поширених іноземних мов, володіння комп'ютерною технікою тощо [9, с.44]), удосконалення потребує зміст навчання майбутніх вчителів задля оволодіння ними професійною майстерністю.

Особливої актуальності у руслі вищезазначеного набуває проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи з додатковою спеціальністю “Іноземна мова”, оскільки іноземну мову як навчальну дисципліну введено до програми початкової школи з 2002/ 2003 навчального року.

Система підготовки студентів у ВНЗ, на наше переконання, повинна бути спрямованою передусім на розвиток творчих здібностей майбутнього педагога, формування його професійних якостей та вмій. Результативним у цьому аспекті є ігрове моделювання. Тому **метою статті** є обґрунтування змісту і значення ігрового моделювання у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Моделювання як процес передбачає ситуацію, коли суб'єкт замість певного об'єкта вибирає чи створює схожий із ним, а здобуту інформацію переносить в реальну ситуацію. *Ігрове моделювання* — це моделювання реальних обставин під час гри. В ігровому моделюванні беруть участь люди (за термінологією ігрового моделювання — “гравці”), які виконують роль акторів, залучених до предметної області [1].

У процесі ігрового моделювання аналіз та вирішення різноманітних педагогічних ситуацій вимагають творчих підходів, тобто таких, що породжують нове, раніше невідоме на основі осмислення набутого досвіду та формування нових знань, умінь, навичок (Т. Сидоренко) [5, с.55]. На нашу думку, головним завданням сучасної вищої школи є створення середовища, яке б сприяло розвитку творчого мислення студентів, здатних приймати ефективні рішення в різних педагогічних ситуаціях (підпорядкування підготовки майбутнього вчителя творчій діяльності). Важливо, щоб реалізація здібностей майбутнього вчителя у певній педагогічній ситуації набула характеру самореалізації.

Проблема творчої самореалізації особистості – це безперервний процес розвитку особистості, активної, здатної реалізувати поставлені перед собою цілі, готової брати на себе відповідальність за прийняті рішення, здатної бачити нові грані певної проблеми. З метою самореалізації особі необхідно знати рівень сформованості власних можливостей, здібностей. Тому виняткового значення набуває процес самопізнання і самооцінки. Задовольняючи потребу в самореалізації у процесі педагогічної діяльності, майбутній учитель реалізовує свої здібності, формує власний стиль діяльності.

Питання творчості в підготовці майбутнього вчителя зі спеціальністю “Іноземна мова” досліджували І. Гриненко, І. Кукуленко-Лук'янець, Я. Мукатаєва, А. Озерянська, Н. Соловійова та інші.

У цьому контексті виокремимо ознаки вчителя як творчої особистості, оскільки для формування ігрового середовища вони мають виняткове значення. За Т. Сидоренко, ними є здатність помічати й формулювати альтернативи, піддавати сумніву явне, вміння вникати в суть проблеми, бачити кінцевий результат її розв'язання, вміння відмовитися від теоретичних суджень, відійти від усталеності та рівноваги заради пошуку тощо. На початкових етапах творчий процес проявляється у встановленні нових зв'язків з відомими раніше понять і явищ [5, с.56].

Серед основних проблем творчої самореалізації майбутніх учителів початкової школи з додатковою спеціальністю “Іноземна мова” виокремимо, зокрема, недостатню кількість годин для проведення практичних занять із методики навчання іноземної мови, відсутність моделювання різноманітних умов і ситуацій шкільного

навчання, а також рекомендацій задля формування творчих здібностей і реалізації ідей на заняттях (за Н. Соловйовою [6, с.31]).

І все ж у реформуванні освіти формування творчих навичок у педагогічній діяльності набуває визначального значення. Р. Суровцева переконана в тому, що якщо не сформувати в майбутнього вчителя творчого ставлення до педагогічної праці, то навіть продумана і розроблена реформа освіти не буде реалізована [8, с.83]. Саме творчі вчителі можуть розв'язати проблеми, що виникають в освіті, нетрадиційно підходити до роботи, зацікавлювати дітей навчанням, тобто виробляти індивідуальний стиль діяльності: стійку індивідуальну специфічну систему психологічних засобів, прийомів, методів її виконання (О. Гура) [3, с.144]. Розвиток індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя уможливує пошук різних шляхів опрацювання навчального матеріалу, сприймання навчального процесу як творчого від постановки проблеми, передбачень, гіпотез аж до їх перевірки, усвідомлення себе як активного учасника навчального процесу, а не як того, кого навчають, зв'язку педагогічного знання з особистістю майбутнього вчителя [8, с.84].

Творче мислення та формування індивідуального стилю діяльності, на наше переконання, мають виняткове значення для вчителя іноземної мови, особливо у роботі з молодшими школярами. Специфіка роботи з ними потребує нетрадиційних підходів до навчання на уроках і в позаурочний час для зацікавлення у вивченні іноземної мови, підтримки інтересу задля досягнення високих результатів. Цього може досягти лише творчий педагог, який уміє цікаво подати навчальні матеріали.

На нашу думку, використання ігрового моделювання у системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи дає можливість викладачеві виявити індивідуальні здібності кожного студента та його вміння працювати у колективі, з'ясувати рівень підготовки до професійної діяльності, а студентів – творчо реалізувати свої ідеї.

Ефективність застосування такого методу залежить від урахування викладачем психологічних, особистісних і методичних умов та усвідомлення можливості виникнення низки організаційних проблем з метою їх запобігання. Так, у педагогічних іграх моделюється діяльність вчителя і учнів, діяльність фахових спеціалістів (учитель іноземної мови у початкових класах). Студенти, які виконують ролі вчителів, діють відповідно до своїх нахилів, уподобань. Студенти, які виконують ролі учнів, імітують поведінку, проявляють творчий підхід до справи, створюють різні педагогічні ситуації. Викладач виконує роль режисера мистецької дії, в якій беруть участь усі “учні” класу [7, с.93]. Важливим елементом є варіантність рішень майбутнього вчителя в тій чи іншій ситуації, залежно від його знань, умінь та навичок.

Ігровий вид діяльності має свої переваги та недоліки. Основною перевагою, на думку М. Воровки, є те, що зміщується акцент із “системи знань” на “систему формування навичок, умінь, способів поведінки”. Можливі труднощі можуть бути пов'язані з недостатнім рівнем комунікативної компетентності майбутніх педагогів, а також із тим, що учасники гри перебувають в умовній ситуації, коли поведінка ефективна, якщо студент володіє змістом і усвідомлює специфіку діяльності. У процесі гри може виникнути конфлікт думок та інтересів [2, с.8]. Ускладнити ігрове моделювання можуть деякі організаційні проблемні моменти, зокрема відбір учасників гри (нездатність до ігрової чи групової діяльності певних осіб), невдалий розподіл ролей між учасниками гри, недостатній рівень підготовки керівника навчально-педагогічних ігор (відсутність чи недостатність теоретичних знань або невміння використовувати їх на практиці, нездатність до керівництва ігровим процесом тощо) [4, с.68–73].

Використання ігрового моделювання у професійній підготовці, на наше переконання, є найдієвішим методом розвитку творчості та отримання досвіду студентами для організації навчальної діяльності, оскільки через моделювання педагогічних ситуацій розвивається творче мислення майбутніх фахівців. Студенти, вирішуючи завдання, вчаться організувати різні форми навчальної діяльності та керувати ними, знаходити причини невдач, вести бесіду, діалог, аналізувати та порівнювати результати роботи, таким чином розвиваючи у процесі навчання відповідні уміння та навички і реалізуючись як педагог.

Експериментальна робота підтвердила достовірність зазначеного вище. Студентам спеціальності “Початкова освіта” (спеціалізація “Іноземна мова”) було запропоновано низку тем для ігрового моделювання. Так, під час моделювання уроку як основної форми організації навчання іноземної мови ми послуговувались рекомендаціями П. Щербаня, описаними ним у праці “Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах” [10]. Ураховували, що виконання студентом ролі у грі дає йому змогу виконувати педагогічні функції, рости як особистість і фахівець, а також самоутвердитися у виборі професії. Завдання студентів – організувати урок з використанням дидактичних ігор для вивчення іноземної мови молодшими школярами.

За декілька днів перед проведенням гри відбувалося ознайомлення з темою і змістом гри, розподіл ролей відповідно до теми гри, вподобань і досвіду студентів. Ми запропонували майбутнім учителям обговорити організацію та хід уроку. Роз'яснили суть проблемної ситуації, наголосили на важливості підготовки до виконання ролей, пропонували виготовити таблицьки з інформацією про “посади” та ролі з метою полегшення роботи всіх учасників. Кожен із учасників ігрової ситуації виконував певні функції. Так, “учитель іноземної мови в початковій школі” забезпечував сприятливі умови для проведення уроку, виступав організатором навчальної діяльності, повинен бути готовим до розв'язання складних ситуацій. “Діти молодшого шкільного віку” брали активну участь у грі.

Ігрове моделювання розпочиналося з повідомлення його теми, мети і завдань викладачем. Відтак він описував навчально-педагогічну ситуацію, оголошував ролі студентів, зосереджував увагу на дотриманні дисципліни та толерантності.

До слова запрошували “вчителя іноземної мови в початковій школі”, який організував урок. Експерти спостерігали за перебігом подій.

Після закінчення гри проводили дискусію, залучивши до цього всіх учасників педагогічного процесу.

Після обговорення діяльності учасників гри викладач підводив підсумки, характеризував позитивні та негативні сторони дій майбутніх учителів, спонукав і допомагав зробити висновки щодо ефективної організації навчальної діяльності “молодших школярів” для вивчення ними іноземної мови, висловлював вдячність за участь у педагогічному процесі.

Такий вид діяльності був доцільним на початкових етапах ознайомлення з організацією навчання, оскільки студенти вчилися аналізувати поведінку кожного учасника, висловлювати свої думки, уявляти та ставити себе на місце вчителя, що є важливим для подальшого професійного зростання і самореалізації. Відтак, організували ігрове моделювання, присвячене таким темам: “Консультація з іноземної мови”, “Ігровий гурток з іноземної мови”, “Конкурс як форма організації навчальної діяльності”, “Індивідуальні та парні форми організації навчальної діяльності молодших школярів”, “Групові й фронтальні форми організації навчальної діяльності молодших школярів”, “Дидактичні ігри з буквами та звуками на уроках іноземної мови”, “Лексичні ігри для вивчення іноземної мови”, “Орфографічні ігри”, “Граматичні ігри”, “Дидактичні ігри для розвитку навичок читання, аудіювання, мовлення, письма”.

Одним із ефективних методів підготовки студентів було *мікрвикладання*. Воно тривало 7–15 хвилин залежно від рівня готовності майбутніх педагогів виконувати роль викладача. Моделюючи фрагменти різних форм навчальної діяльності, майбутні вчителі іноземних мов набували досвіду педагогічної діяльності, формували організаційні уміння і навички.

Для самостійної роботи студентам пропонували такі завдання:

1. Укладіть схему “Ідеальний учитель початкової школи”.
2. Розробіть систему вдосконалення рівня професійної майстерності вчителя початкової школи як організатора навчальної діяльності.
3. Напишіть твір-роздум “Як я буду використовувати дидактичні ігри у навчанні іноземної мови молодших школярів”.
4. Доберіть тести для визначення рівня професіоналізму вчителя.
5. Укладіть правила поведінки батьків, вихователів, учителів для формування відчуття успіху та позитивної мотивації дітей під час вивчення іноземної мови.
6. Підберіть дидактичні ігри для вивчення іноземної мови у кожному класі початкової школи.
7. Проаналізуйте причини недостатнього використання дидактичних ігор учителями в навчанні іноземної мови молодших школярів.
8. Запропонуйте власні методичні рекомендації щодо ефективної організації навчальної діяльності молодших школярів.

Самостійна робота вимагала творчого підходу до виконання завдань, на що були спроможні не всі студенти. Основні причини труднощів, які виникали, були пов’язані з невмінням встановити причинно-наслідкові зв’язки в межах вивчення певної проблеми, висловити власну думку з того чи іншого приводу, недостатньою поінформованістю тощо. Таким чином, самостійна робота сприяла як формуванню індивідуального підходу студентів до організації навчальної діяльності, так і творчому розвитку особистості.

Одержані після експериментальної роботи результати показали, що підготовка майбутніх учителів початкової школи з додатковою спеціальністю “Іноземна мова” до організації навчальної діяльності є ефективною. З огляду на позитивні зміни, які відбулися у знаннях та вміннях майбутніх педагогів після експериментального навчання, маємо підстави говорити про ефективність ігрового моделювання, яке дає можливість розвивати творчі здібності й потреби, у задоволенні яких відбувається самореалізація майбутнього вчителя.

Запропонована стаття не вичерпує всіх проблем порушеної тематики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності обґрунтування ігрового моделювання у системі підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів та в закладах післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Бардакова Ю.В. Граємо на уроці: методика використання ігор на уроках іноземної мови / Ю.В. Бардакова, В.О. Цехановська, В.О. Шевченко, Т.А. Шевченко // *Посметодика*. – 1993. – №2. – С. 39–43.
2. Воронка М. І. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / М. І. Воронка. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
3. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності / Гура О. І. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Игровое моделирование : методология и практика / [редкол.: Л. Г. Борисова, В. Ф. Комаров, Б. П. Кутырев]. – Новосибирск : Наука, 1987. – 231 с.
5. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя / Т. Сидоренко // *Рідна школа*. – 2001. – № 5. – С. 55–57.
6. Соловійова Н. Формування методичної творчості на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови / Н. Соловійова // *Рідна школа*. – 2003. – № 5. – С. 31–33.

7. Сулаєва Н. В. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до використання дидактичної мистецької гри у навчально-виховному процесі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сулаєва Наталія Вікторівна. – Полтава, 2000. – 309 с.

8. Суровцева Р. Розвиток індивідуального стилю діяльності як умова інноваційної підготовки майбутнього вчителя / Р. Суровцева // Вища освіта України. – 2003. – № 3. – С. 82–84.

9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи / Фіцула М. М. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

10. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посібник / Щербань П. М. – К. : Вища школа, 2004. – 2007. – 207 с.

Марчий-Дмытраш Т.М. Игровое моделирование в процессе подготовки будущих учителей начальной школы

В статье обосновано содержание игрового моделирования и его значение для эффективной подготовки будущих учителей начальной школы. Проанализированы трудности, которые возникают в процессе его использования. Актуализирована проблема самореализации личности и охарактеризованы признаки творческого учителя. Отражено содержание самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: игровое моделирование, творчество, самореализация, будущий учитель, начальная школа.

Marchii-Dmytrash T.M. The playing model in the process of future primary school teachers' training

The content of playing model and its value for effective future primary school teachers' training is substantiated in the article. The difficulties that arise up in the process of its usage are analyzed. The problem of self-realization of personality is actualized and the qualities of creative teacher are described. The content of independent students' work is reflected.

Key words: playing model, creation, self-realization, future teacher, primary school.